

ОТНОВО ЗА ЕНЕОЛИТНОТО СВЕТИЛИЩЕ НА ДЖАМБАЗТЕПЕ В ГР. ПЛОВДИВ

Ана Радунчева

През лятото на 1996 г. на ул. “Княз Церетелев” № 11, по североизточния склон на Джамбазтепе, неразделна част от Трихълмието в гр. Пловдив, беше открита и унищожена част от скално енеолитно светилище (Колева, 2001). Унищожената площ е около 1000 кв. м, а проучената не повече от 244 кв. м (обр. 1). По време на съвсем краткото археологическо проучване на това място е установено, че хронологически с най-ранна дата (втората половина на каменно-медната епоха) са изсичанията върху скалния грунд. Едва през късната бронзова епоха обектът отново функционира, и при това върху значително по-ограничена площ. През късната античност в тази част на Трихълмието се издига мощна крепостна стена, а средновековните обитатели на стария град са изградили тук голямо водохранилище. За да бъде правилно разбрано следващото ни изложение, още в самото начало ще се спрем накратко на някои факти от общата археологическа ситуация на Трихълмието и ще приведем по-подробни данни за стратегията на въпросния обект.

Както е известно, археологическите проучвания в района на трите тепета – Небет, Тексим и Джамбаз – имат дълга история. Безспорно е установено, че най-ранното обитаване или посещаване на тези места е ставало през втората половина на каменно-медната епоха. В основата на културните напластявания, проучени в най-високата част на Небеттепе, е открито значително количество късноенеолитна керамика, поне два пода на сгради от същото време, както и две основи на пещи към тях (Детев,

1975). През по-късните етапи на проучване на същото място са открити глинени антропоморфни фигурки и други предмети (разкопки на Ат. Пейков). При извършване на строителни работи в непосредствена близост до новооткрития обект са били намерени находки от същия период. Енеолитни находки са открити и на някои други места в района на Трихълмието и в подножието му. Това обстоятелство е твърде важно за обяснението на някои въпроси, свързани с новооткритото светилище. Разстоянието между него и най-високата част на Небеттепе е около 200 м. За съжаление до днес не е обнародвана подробна информация за точната археологическа ситуация, при която са открити енеолитни находки на други места, и няма сведения за структурите, с които са били свързани те.

Както съобщава авторът на първата публикация на обекта, на ул. “Княз Церетелев” № 11 (Колева, 2001) изкопаването на културните напластявания в границите на строителния парцел е извършено с тежки земекопни машини и в отсъствие на археолози. Това е причината наблюденията върху стратиграфската ситуация да бъдат сумарни и базирани предимно на наблюденията на образуваните странични профили. Хронологически най-късни са напластяванията, които съдържат останки от съвременната и възрожденската епоха. Към времето на Втората българска държава се отнася изграждането на голяма щерна, за чиято основа е била преизползвана като строителен материал антична мраморна облицовъчна плоча. Щерната е била фундирана направо върху скалния grund. Периодът на късната античност е представен чрез строежа на мощна укрепителна стена, която в момента на разкриването беше почти изцяло запазена и преминаваше през цялата ширина на парцела по посока север – юг. Трасето ѝ е пресичало голямо скално изсичане с правоъгълна форма, без да се съобразява с неговото съществуване, и го е разделяло на две части. Това скално съоръжение се датира към XIII век пр.н.е. чрез египетска търговска марка, с която са се скрепяли даровете за храмове (Герасимова, 1996). Стената е застъпвала и други скални изсичания – факт, показващ, че строителите ѝ не са им придавали никакво значение. В дълбочина изброените дотук хронологически пластове

се следват от ръждивожълта пръст с дебелина около 0,30 м. Тя е лишена от археологически материали и е била равномерно нанесена върху скалите. Създава се впечатление, че нанасянето ѝ е било еднократен акт. Този ръждивожълт пласт напълно липсва в правоъгълното изсичане. Това показва, че при оформянето на помещението той е бил премахнат – т.е. нанесен е преди XIII в. пр.н.е., а е отстранен през късната бронзова епоха. Непосредствено под пласта ръждивожълта пръст, върху каменния масив, се откриха фигурални изсичания и високи релефи (обр. 2), групирани и подчинени на единен замисъл. Те са най-ранните следи от човешка дейност и имат точни паралели в предмети, отнасящи се към втората половина на каменно-медната епоха в нашите земи.

Именно тези изсичания са предмет на настоящата работа. Какво представляват те? Почти в центъра на строителния парцел беше установено мястото на кладенец с диаметър на отвора около 2,00 м (обр.1; 2,1). От запад скалата е била издълбана като седалка на голям трон с висока облегалка за гърба (обр. 3). Точно срещу трона, в срещуположната част на отвора на кладенеца, монолитен каменен къс е бил оформен като триъгълна стилизирана човешка глава, изпълнена в стила на енеолитната култова пластика (обр. 4). Околовръст на отвора на кладенеца, между трона (седалката) и стилизираната антропоморфна глава, са били разположени полусферични вдлъбвания в скалата (обр. 4; 2,1). Създава се впечатление, че те свързват в обща верига седалката (трона) и антропоморфното изображение срещу него. Могат да се разглеждат и като начин за представяне на глава, раменен пояс и ръце, обгръщащи кладенеца. Подобна идея за композиране ни е позната от разположението на скулптурното изображение на обожествената луна в кръглия храм от енеолитния култов център до с. Долнослав, Пловдивско, където лунният лик е стоял върху вертикален триъгълен постамент, обхващаш в полукръг централната част на сградата, оформена като дълбоко кръгло вкопаване (Радунчева, 2002а, обр. 2, 3). Към и от кладенеца, в различни посоки, са водели улеи с различна дълбочина (обр. 1).

На юг от кладенеца са били подредени три грубо и антропоморфно изсечени камъка (обр. 5). Оформлението на главата

на средния има точен паралел всред релефите на пода на змиевидната храмова постройка от култовия енеолитен център до с. Долнослав, Пловдивско. Ръждивожълтият пласт около кладенеца не беше регистриран, тъй като съоръжението е било използвано до времето на построяване на късноантичната стена, когато е било затворено с големи каменни блокове. Запълнението на кладенеца не беше проучено.

На север от кладенеца и правоъгълното помещение се оформя пространство, напомнящо път, водещ от подножието на хълма към най-високата му част (обр. 2, 3). Чрез няколко стъпала той трябва да е завършвал пред централния олтар.

Скалните изсичания в северния сектор (обр. 2; 6) имат различен характер. Били са подредени най-малко в два хоризонтални пояса. Различават се поне 23 антропоморфни фигури и части от фигури с размери от 0,30 м до 2,50 м. С най-големи размери са фигурите от горния пояс.

Непосредствено до северната страна на пътя (обр. 2,3) се различават ясно две човешки тела, изработени с различна степен на реалистичност и разположени едно над друго. Горното (обр. 2,4; 7) изображение е твърде схематично и представлява квадратно изсечена глава и правоъгълно тяло. Почти точен негов паралел съществува на платото-олтар на светилището Беланташ, Асеновградско. Непосредствено под него и под слаб наклон, във висок релеф, е изработена фигура на същество с човешка глава (череп) и завито на топка тяло на змия (обр. 2,5; 7; 8). Паралел на начина на представяне на главата (черепа) откриваме в едно теренно съоръжение от късноенеолитния пласт на обекта до с. Драма, Ямболско (Лихардус и колектив, 2001, табл. 4, 1), което разкопачите смятат за пещ.

Под синкретичното същество и между него и малката скална яма ясно се различава очертанието на кръгло лице с две големи овални очи (обр. 7). Поставено е направо върху раменен пояс, представен като две странично разположени ленти. Това изображение достига до малка скална яма (обр. 7), около която са връзани в скалата пет вулварни знака (обр. 9). Подобен начин на оформление ни е познат от една теренна находка от раннео-

литния култов комплекс до гр. Симеоновград, Хасковско. Трябва да отбележим, че ямката е разположена така, че в определени моменти в нея да се събира изливана течност. При промяна на положението на слънцето описаното съчетание от човешко лице, разперени ръце, ямката и пространството с вулварни знаци наоколо образуват очертание, подобно на силуета на определен вид женски, глинени, енеолитни, антропоморфни изображения с дупки на мястото на утробата.

На север, по посока към ул. “Княз Церетелев” (към дясната страна на обр. 7), следват още четири антропоморфни изсичания върху скалата, които имат точни паралели в мраморната и каменната енеолитна култова пластика. Непосредствено до описаните по-горе фигури е била разположена трета. Главата ѝ е конична с висящи странични краища, а тялото – издължено и безформено (обр. 2,6; 7). Успоредни и на тази фигура се откриват сред релефите от Долнослав, някои находки от “златния” некропол до Варна и други обекти (Ivanov, 1989, кат. № 76, 172, 187).

Горната част на главата на четвъртата фигура остава под земляния насип, а тялото е със сравнително скъсени размери (обр. 2,7; 7; 10). Има точни паралели в мраморната късноенеолитна пластика (Миков, 1938, 386, 164). Петото изображение е третирано плоскостно и се очертава само от плитки странични връзвания (обр. 2,8; 7; 6). В долната му част е била издълбана малка кръгла ямичка. Най-северната част на този хоризонтален пояс от схематични антропоморфни фигури се заема от фигура, изпълнена във висок релеф (обр. 2,9; 7). На мястото на лицето е представен само носът, а тялото е цилиндрично и по него не са означени никакви подробности. Тази фигура има абсолютно точен паралел в една мраморна фигурка, открита в енеолитния храмов комплекс до с. Долнослав, Пловдивско (обр. 13) (Колева, 2001, 85,1).

Вторият пояс е отделен от първия чрез два улея, разширяващи се на запад и изток (обр. 2). От двете му страни, гледано от ляво на дясно, са били разположени три антропоморфни изсичания (обр. 2,10,11,12), които в точност повтарят силуетите на плоски костени идоли от втората половина на каменно-медната епоха. Главите им са правоъгълно (обр. 2,10,11) или ромбовидно

(обр. 2,12) оформени, а телата са издължени. Под ръката на обр. 2,11 е изсечен малък трилъчев накит за глава (корона). При третата фигура (обр. 2,12) раменният пояс е означен с две малки дупки. Трета дупка е направена в средата на ромбовидната глава. По подобен начин е представена главата на релеф от енеолитния храмов комплекс до с. Долнослав. В непосредствена близост до това изсичане, но разположен по-ниско, е силуетът на антропоморфна фигура, която отново напомня очертанятията на плосък костен идол (обр. 2,13; 11). От дясната ѝ страна, с посока югоизток – северозапад, ясно се различава следващата фигура (обр. 2,14; 12). Главата е съвсем сумарно очертана, без да са представени каквито и да било черти на лицето. Горната част на тялото е почти овална, а талията силно стеснена. Ханшът е широк. Левият крак завършва с изостряне към мястото на стъпалото, а десният като че ли прекъсва в горната част на бедрото и продължава като правоъгълна протеза. Това изображение е съобразено с показаното на обр. 2,13 и 11, а до дясната страна на ханша му, чрез изчукване, е представено човешко лице с островърха шапка (обр. 2,22). В непосредствена близост до тази фигура и на малко по-ниско ниво се откриха няколко скални връзвания (обр. 2,20,21,23), които изглеждат като части от едно пано. Първото има форма на кръг, поставен върху тясна, заострена в долната си част лента (обр. 2, 20). В този случай е силна приликата на скалното изсичане от Джамбазтепе с представянето на антропоморфизирания лик на слънчевото божество в Медиторанския басейн през периода VI – IV хил. пр.н.е. (Gimbutas, 1989, p. 17, fig. 28, 2). От дясната му страна се образува пространство, което заобикаля кръгла скална ямка и продължава вертикално надолу (обр. 2,23). Именно в така очертаното пространство съвсем ясно се различава изображение на човек в профил (обр. 2,21; 6). Челото е високо, носът – чип, устните дебели, а окото малко. Гъстата коса се развява назад. Тялото е само сумарно загатнато и се създава впечатление, че е в полет или бързо движение. Засега може да се посочи само един паралел на това изображение – в каменно корито на светилището до махала Гъсак на с. Долна чобанка, община Момчилград. Тази фигура изглежда включена в тялото на по-голяма (обр. 2, 23).

Подобна ситуация наблюдаваме при един релеф от раннеолитния култов комплекс до гр. Симеоновград. Над главата на антропоморфния лик на слънцето е разположена още една фигура, напомняща силуета на плосък костен идол (обр. 2, 15). На изток от обр. 2, 23 чрез изчукване на скалата са изобразени четири човешки лица (обр. 2, 16, 17, 18, 19). Едното (обр. 2, 17) е силно схематизирано, а другото (обр. 2, 18) изглежда оградено от сияние. Почти в центъра на проучената част на обекта се наблюдават скални ямки, разположени и върху двата пояса от скални релефи (обр. 2).

Ако внимателно разгледаме скицата на проучената площ (обр. 2; 6; 7), ще се убедим, че цялото проучено пространство е било оформено като силует на определен вид праисторически култови фигури и релефи. Полукръглата глава и тялото на фигурата са се свързвали чрез широка каменна шия, а върху тях са били разположени фигуралните изсичания, за които стана дума по-горе. Подобно решаване на пространството, но на цяла храмова стора, ни е известно от археологическото проучване на раннеолитния култов комплекс до гр. Симеоновград, както и вътрешното оформление на втора постройка от същия обект (Радунчева, 1996, 123,б). Там, върху "главата" на антропоморфното оформление на пода, се откриха следи от глинобитни изображения и знаци. Цял храм с антропоморфен план на застрояване и разноцветни релефи по пода му беше открит при проучването на култовия комплекс до с. Долнослав, Пловдивско. От същия обект до с. Долнослав произхожда и релеф на антропоморфизирания образ на възмъжалото слънчево божество, който в точност, но с по-малки размери, повтаря формата на фигурата от Джамбазтепе (Радунчева, Холевич, 2001, 176,3). Като нейни точни паралели могат да се посочат и едно фигурално изсичане върху платото-олтар на светилището Беланташ (Боев, 1999, 74 горе) и една рисунка в пещерата в местността Кошча до гр. Момчилград (Радунчева, 2002, обр. 3).

Както е видно, в случая с Джамбазтепе става въпрос за съществувало скално светилище. Както стана дума по-горе, всички фигурални изсичания, открити тук, имат свои паралели сред култо-

вите находки от късната каменно-медна епоха. Изсичани са едновременно или в определена последователност, но подчинени на общ замисъл. Съобразени са едно с друго. Посочените паралели решават и въпроса за окончателното датиране на основаването и функционирането на паметника към края на каменно-медната епоха. В подкрепа на този извод трябва да споменем и обстоятелството, че когато прекъсва функционирането на свещеното място, всички изсичания върху скалата са били засипани с дебелия пласт ръждивоожълта пръст. Може би само кладенецът е останал открит до V – VI в. от н.е., а около XIII в. пр.н.е. е било преизползвано помещението от обр. 1, 2.

Странното на пръв поглед обстоятелство, че в границите на проучения сектор керамичен датируем материал не е открит, може да се обясни с няколко довода. Преди всичко трябва да приемем, че разкритата площ е твърде малка и не е изключено при бъдещи проучвания на съседни терени да се открият допълнително датирани находки. Съществува възможност енеолитни късове керамика да е имало в кладенеца, чието запълнение не бе проучвано изобщо. Като имаме предвид, че както на върха на Небеттепе, така и в подножието на Джамбазтепе са открити енеолитни керамични фрагменти и находки, е логично да допуснем, че те са били оставяни там според изискванията на ритуала, а в самото светилище поклонниците са донасяли само вярата си и надеждата да бъдат разбрани и благословени от боговете. През последното десетилетие подобна схема на организация на ритуалната дейност беше установена при археологическите разкопки на енеолитния храмов комплекс до с. Долнослав, Пловдивско (Радунчева, 1996а).

Резултатите от проучванията на скалните светилищни обекти в Източните Родопи показват, че по-голямата част от тях са основани и функционирали през втората половина на енеолита до самия край на епохата (Радунчева, 1990; 1999, 19–29). Същите места са преоткривани и отново започват да функционират едва по време на късната бронзова и ранножелязна епоха, и то върху ограничена територия. Въпросните светилища с енеолитни културни пластове са били създадени и функционирали като единна

система в планината (Радунчева, 1999). Имаме всички основания да приемем, че светилището на Джамбазтепе е било нейна неразделна част, независимо че скалите на Трихълмието се извисяват самотно сред равнинната част на Тракийската низина. От друга страна, те трасират пътя към други свещени скални места в слабо проучения район на ниските части и предпланини на Средна гора (Панайотова 1998, 3–5; Китов, 1979). По принцип изискванията при избора на място за създаване на скално светилище през каменно-медната епоха са били няколко. Тъй като на този въпрос сме се спирани на друго място (Радунчева, 1990), тук само ще кажем, че Трихълмието в гр. Пловдив отговаря на всички изисквания.

Известно е, че не съществуват две еднакви по конструкция и организация на теменоса светилища. В границите на тези, за които днес имаме по-изчерпателни познания и основания за датирание към втората половина на енеолита, се откриват изсечени върху грунтовете и вертикални скали кръгове, корита, улеи, стъпки, стъпала, човешки и животински глави и цели фигури и др. В случая с Джамбазтепе е видно, че всички фигурални изсичания с точност повтарят формата на мраморни, костени и глинени предмети, както и силуети на същества, пряко свързани с митологическия ред на праисторическата епоха (Радунчева, 2002а). Всичките са групирани върху голямата антропоморфна фигура (обр. 2), която изглежда възплъщава идеята за бога-творец на видимия и невидимия свят. Сведения за почитане на подобно божество през втората половина на енеолита имаме от храмовия комплекс до с. Долнослав, където върху лицевата страна на триметрова четириръка и двуглава статуя, стъпила върху костенурка, са моделирани различни човешки релефни изображения и композиции. Древните гърци наричат това божество Протогон – роден от хаоса и сътворяващ целия свят, след което се самоунищожава.

Фигуралните изсичания в северния сектор на проучената площ на Джамбазтепе имат и една друга особеност, която е характерна както за всички останали светилища в планината, така и за релефите в междуградното и извънградното пространство в храмовия комплекс до с. Долнослав, Пловдивско. С промяната на дневния, а и на годишния път на слънцето някои от тях стават

по-добре или по-зле видими – обстоятелство, пряко свързано с развитието на митологическия разказ и изпълняването на разностранни обредни действия, свързани с него.

Както казахме в началото, на югоизток от северния сектор започва свободно пространство, което условно наричаме свещен път (обр. 2, 3) и кладенец (обр. 2, 1). Така свещеният път е отделил полето с изображенията на божества и други митологически персонажи от полето, в което са се извършвали ритуални действия. Самият свещен път чрез няколко стъпала е достигал най-високата част на хълма – мястото, където би трябвало да се намира главният олтар и от където са се ръководели ритуално-церемониалните действия.

Наличието на кладенец в свещената територия и множеството улеи, водещи от и към него, ни дава основание да допуснем възможността за широко практикуване на ритуала за обмиване със свещена вода. Резултатите от изследванията на учени архео-астрономи, извършени в другите светилища, показват, че всички кладенци и тронове са се намирали в точките на магнитните аномалии – факт, който е обуславял промени в психологическия статус на седящия на трона, а на водата – предавал специфични йонизирани свойства (Стоев, Муглева, 1996). Същите учени твърдят, че улеите в околостепенното пространство следват линиите на магнитното поле и протичащите по тях течности отново добиват специфични свойства. Последното ни дава основание да допуснем възможността за извършване на ритуални въздействия и дори за пренасяне на животински и може би човешки жертви. Казаното обяснява централното за цялата свещена територия положение на кладенеца и свързаните с него съоръжения – седалки, трон, улеи и др.

И така, церемониалните действия по всяка вероятност са започвали още в подножието на Трихълмието. По пътя на изкачването си поклонниците са оставяли на различни места по склоновете и на върха на Небеттепе съдове и предмети. Повечето от тях са оставали на определени от вярването и ритуала места. Тези от поклонниците, които са имали най-висока степен на посветеност, са продължавали пътя до края, до сърцето на мястото за срещата им с боговете.

Малката проучена площ на светилището на Джамбазтепе не ни позволява да го свържем с извършване на астрономически наблюдения – дейност, практикувана в други скални свещени обекти. Уникалното решаване на свещеното пространство повече напомня материализиран разказ за човешкото мироздание, така както са го разбирали хората от IV хилядолетие пр.н.е. Сложната организация на теменоса показва и сложната връзка между божествените и митологическите персонажи, както и между тях и властта, олицетворена чрез короната (обр. 2,11; 7)

Скалното светилище на Джамбазтепе в гр. Пловдив е било неразделна част от източнородопската късноенеолитна светилищна система и е функционирало едновременно с останалите, разположени високо в планинския масив. В края на каменно-медната епоха, когато настъпва обезлюдяване на днешните ни територии, то е прекратило функционирането си, а пазителите му са се постарали да го скрият, като са насипали върху образите на боговете си ръждивожълтия пласт пръст – т.е. извършили са ритуално погребване на свещеното място. Изпълнението на същата процедура откриваме и при прекратяване на функционирането на още два обекта – енеолитния храм комплекс до с. Долнослав, Пловдивско, и до с. Подгорица, Търговишко (Радунчева, 1996а, 168–182). Причините за прекратяване на живота в нашите земи в края на каменно-медната епоха сме коментирали на друго място (Радунчева, 1994, 321–333; 1994а, 35–36).

ЛИТЕРАТУРА

Боев 1999: Боев, Н. Белинташ. Пловдив, 1999.

Герасимова 1996: Герасимова, В. Египетска търговска марка от Пловдив. – Нумизматика и сфрагистика, 1996.

Детев 1975: Детев, П. Разкопки на Небеттепе в Пловдив. – НМЮБ, I, 1975, 19–28.

Китов 1979: Китов, Г. Тракийските могили край Стрелча. С., 1979.

Колева 2001: Колева, Б. Новооткрито светилище по склоновете на Джамбазтепе. – ГДА/НБУ, IV – V, 2001, 76–87.

Лихардус и колектив 2001: Лихардус, Я., А. Фол, Л. Гетов, Ф. Бертемес, Р. Ехт, Р. Катинчаров, И. Илиев. Изследване на микрорайона на с. Драма 1983 – 1999. С., 2001.

Миков 1938: Миков, В. Принос към праисторическата епоха у нас. – ИАИ, XII, 1938.

Панайотова 1998: Панайотова, Кр. Скално светилище до с. Кортен, Новозагорско. – Археологически вести, 1998, № 1, 3–5.

Радунчева 1990: Радунчева, А. Скални светилища от каменно-медната епоха в Източните Родопи. – ИИ, XVII, 1990, 141–150.

Радунчева 1994: Радунчева, А. Времето между края на каменно-медната и началото на бронзовата епоха – преходен или хиатусен период в развитието на обществото на Централните Балкани. – ГДА/НБУ, I, 1994, 321–333.

Радунчева 1994а: Радунчева, А. Праисторически богове и митове и връзката им с някои вярвания на древните гърци. – ГДА/НБУ, I, 1994а, 29–43.

Радунчева 1996: Радунчева, А. Храмов комплекс и пазарище от времето на ранната новокаменна епоха. – ГДА/НБУ, II–III, 1996, 119–132.

Радунчева 1996а: Радунчева, А. Храмовият център до с. Долнослав, Пловдивско, и някои аспекти на ритуалността в края на каменно-медната епоха. – ГДА/НБУ, II–III, 1996а, 168–182.

Радунчева 1999: Радунчева, А. Късноенеолитното общество в българските земи. Автореферат. С., 1999.

Радунчева 2002: Радунчева, А. Енеолитният храмов комплекс до с. Долнослав, Пловдивско, и системата от скални светилища с праисторически културни пластове в Родопите и извън тях. Сб. П. Детев, 2002 (под печат).

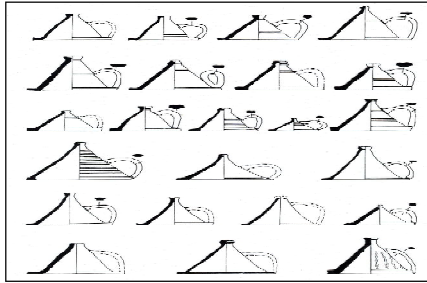
Радунчева 2002а: Радунчева, А. Религиозната структура през късния енеолит. – ГАИМ, II, 2002а. (под печат)

Радунчева, Холевич 2001: Радунчева, А., Б. Холевич. За някои забравяния през праисторическата епоха. – ГАИМ, I, 2001, 169–178.

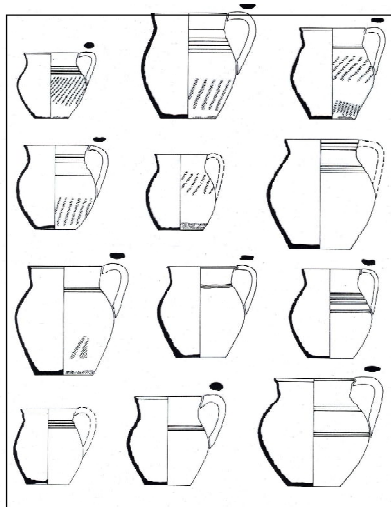
Стоев, Муглева 1996: Стоев, А., П. Муглева. Класификация и функционални елементи от култови места в родопския регион, използвани за астрономически цели. – Международен симпозиум “Култови места и култови практики в Родопите”, 1996. Доклад.

Gimbutas 1989: Gimbutas, M. The language of goddess. New York, 1989, p. 17, fig. 28–2.

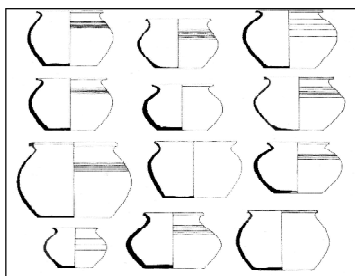
Ivanov 1989: Ivanov, I. La Necropole Chalcolithique de Varna et les Cite Lacustres Voisines. 1989. Paris.

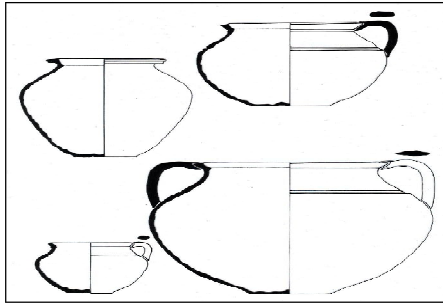
Обр.1. Общ вид на Югозападната част на светилището с кладенеца и късното правоъгълно изсичане

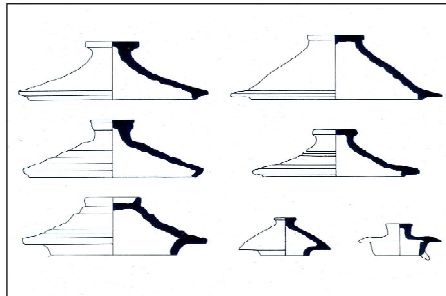
Обр. 2. Скица на проучената площ на светилището

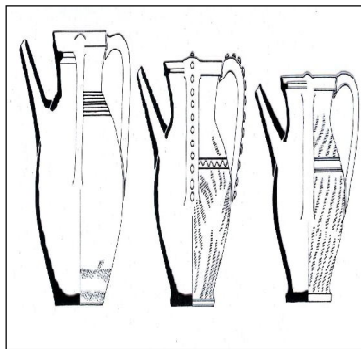
Обр. 3. Седалка (трон) до кладенеца

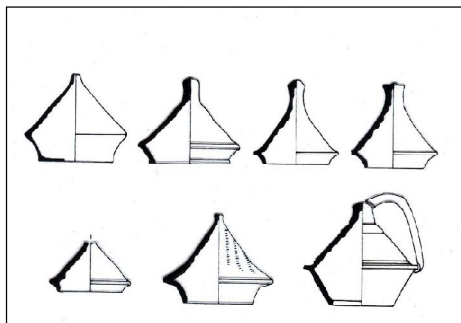
Обр. 4. Антропоморфно изсичане срещу трона и вдлъбнатини, които ги свързват

Обр. 5. Схематично, антропоморфно изсечени скали

Обр. 6. Общ вид на проучената площ на светилището

Обр. 7. Общ вид на разположението на горния пояс от фигури

Обр. 8. Синкретично изображение на змия с човешка глава

Обр. 9. Скална ямка с вулварни знаци

Обр. 10. Фигура, напомняща
енеолитни мраморни идоли

Обр. 11. Изображение с
форма на плосък костен
идол

Обр. 12. Схематично човешко изображение